

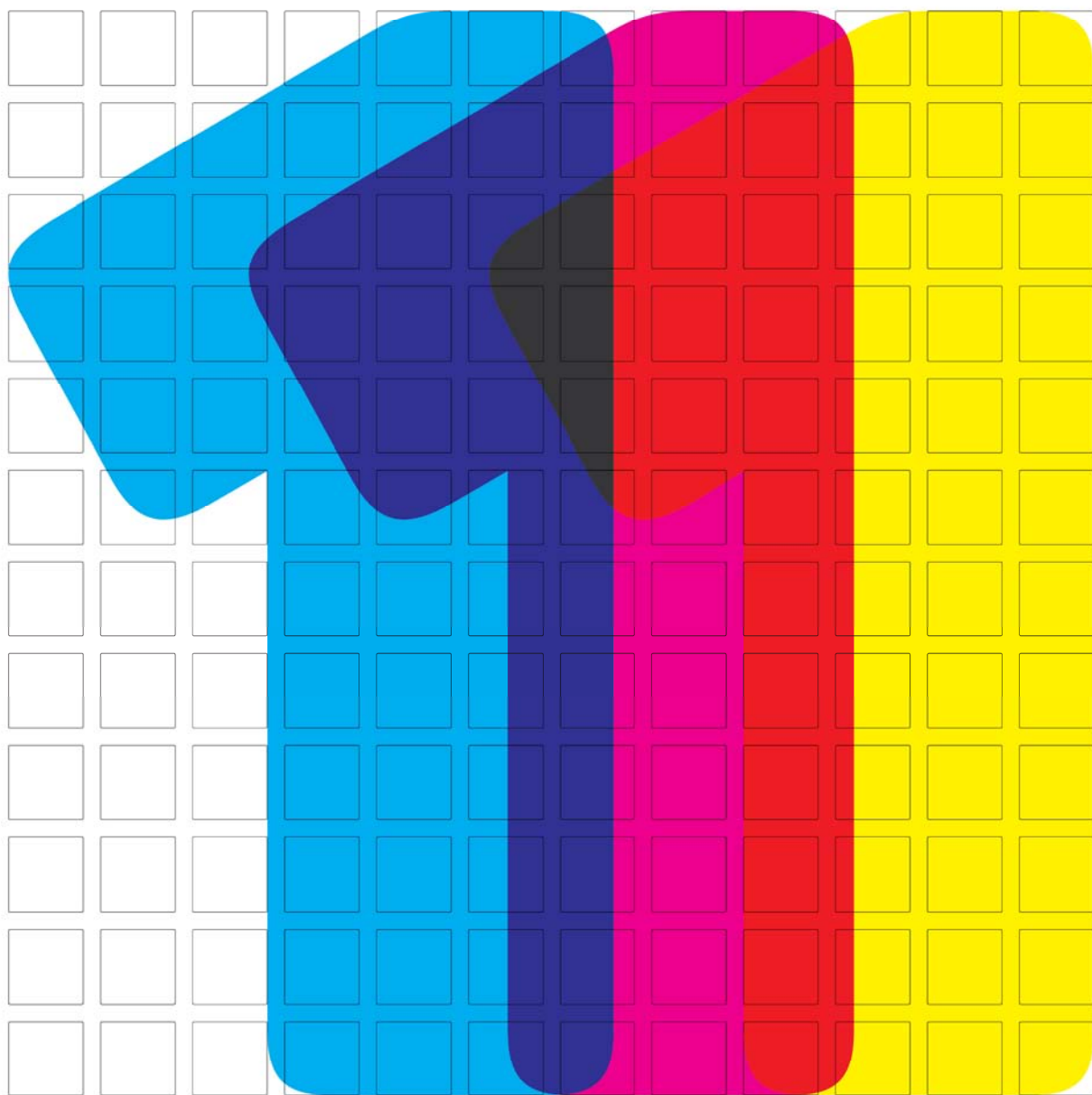
<i>Inleiding</i>	009		
<i>Beginnen bij jezelf</i>	011		
<i>Waar een watertoren al niet goed voor is</i>	012	<i>Mijn zwembroek zakt af van het klappertanden</i> ..	112
Hoofdstuk 1 – Cultuur, wat is dat?	016	Hoofdstuk 5 – Cultuuronderwijs in samenhang	124
1.1. Cultuur-in-brede-zin	019	5.1. Stukje bij beetje	126
1.2. Basisvaardigheden	022	5.2. De betekenis van samenhang.....	127
1.2.1. Vaardighedenschema	024	5.2.1. De samenhang die er al is	129
1.2.2. Vaardighedencirkel	025	5.2.2. Horizontale samenhang, een kwestie van pendelen	133
1.3. Media: dragers van cultuur	027	5.3. Bestaande leerlijnen.....	137
1.3.1. Mediavierkant	027		
<i>Van Henk Hamer steek ik heel wat op</i>	032	<i>Wat is er nog meer in onze kerk?</i>	142
Hoofdstuk 2 – Het cultureel bewustzijn	034	Hoofdstuk 6 – Je doet het niet alleen	144
2.1. Cultuur-in-bepaalde zin: cultuur over cultuur	036	6.1. Samenwerking en afstemming met externen	146
2.2. Kunst	038	6.2. De buurt in beeld	147
<i>Je eigen culturele weerspiegelingen</i>	046	6.3. Afstemmen over de inhoud.....	148
Hoofdstuk 3 – Cultuur in het onderwijs	052	6.4. Structureel in de school verankeren.....	151
3.1. Cultuuronderwijs is onderwijs over cultuur.....	054	6.5. Wie zich ook (nog) met cultuur bezighouden.....	151
3.2. Reflectie als basis van cultuuronderwijs	057	<i>Juf, is Donald Duck ook een sprookje?</i>	154
3.3. Waarom cultuuronderwijs?	060	Hoofdstuk 7 – Cultuuronderwijs evalueren, hoe doen we dat?	162
3.4. Wat is het onderwerp van je les?.....	063	7.1. Cultuuronderwijs evalueren	164
3.4.1. Michelangelo in groep 5.....	066	7.2. Het werk van de leerkrachten en de school.....	164
3.4.2. Past dit onderwerp wel bij je leerlingen? ..	068	7.3. Het werk van de leerlingen: waarom evalueren? ..	167
<i>Geschiedenis van cultuuronderwijs in het kort</i>	088	<i>De duurste jas van Barendrecht</i>	174
Hoofdstuk 4 – Passend cultuuronderwijs	096	Hoofdstuk 8 – Slotakkoord Cultuuronderwijs dat nog komt	176
4.1. Ontwikkelingen in grote lijnen	098	8.1. Verandering is de essentie van cultuur.....	178
4.2. De ontwikkeling van het bewustzijn	099	8.2. Omgaan met verandering.....	179
4.3. De ontwikkeling van de culturele vaardigheden.....	102	8.2.1. Creativiteit.....	180
4.4. De ontwikkeling van de mediavaardigheden.....	106	8.2.2. Kritisch denken	180
4.4.1. Voorwerpen	106	8.2.3. Probleemoplossingsvaardigheden	181
4.4.2. Lichaam	108	8.2.4. Digitale geletterdheid.....	184
4.4.3. Taal	109	8.2.5. Overige vaardigheden.....	184
4.4.4. Grafische tekens.....	110		
		<i>Literatuur</i>	188

Inleiding

Als je cultuuronderwijs wilt geven, moet je iets weten over cultuur. *Cultuur²* biedt een theorie die inzicht geeft in wat cultuur is, welke bouwstenen van cultuur je kunt onderscheiden en hoe die met elkaar samenhangen. Het boek biedt een fundamenteel denkkader voor cultuuronderwijs, waar een gemeenschappelijke taal uit voortvloeit. Je krijgt de handvaten aangereikt die je nodig hebt om een visie te ontwikkelen en op je (stage)school passend cultuuronderwijs te maken. Je leert bijvoorbeeld hoe je methodes en materiaal geschikt kunt maken voor cultuuronderwijs in jouw stageklas.

Toen de samenleving nog bestond uit een beperkt aantal, vrij scherp van elkaar gescheiden sociale groepen, of 'zuilen', werd er op een andere manier gedacht over cultuur. Wat paste bij de cultuur van de levensbeschouwelijke of politieke zuil waartoe je behoorde, was de moeite waard. Sinds deze zuilen nagenoeg zijn verdwenen en onze cultuur mondialer, digitaal en ook democratischer is geworden, is niet langer vanzelfsprekend wat van waarde is en wat niet. Er is behoefte aan een nieuwe manier van denken over cultuur en cultuuronderwijs. Binnen je opleiding krijg je hiermee te maken, maar ook als je voor de groep staat zal dit een duidelijke rol spelen. Voor dit andere denken over cultuur legt *Cultuur²* de basis.

We willen dat je inzicht krijgt in wat cultuur is. Ook willen we dat je een houding ontwikkelt die je in staat stelt met een andere blik naar je onderwijs te kijken. Die andere blik vormt de 'toepassing' van de theorie. Een hardnekkig misverstand is namelijk dat (je) cultuuronderwijs een toepassing zou kunnen, of zelfs moeten zijn van de theorie. Dat is niet zo. Een theorie is nu eenmaal geen receptenboek. Hij schrijft inhoud noch didactiek voor, maar laat zien hoe cultuur in elkaar zit en waarom dat zo is. De theorie 'toepassen' betekent dus dat je de theoretische kennis die je in dit boek opdoet, gebruikt om (je) cultuuronderwijs te analyseren en het op basis daarvan vorm te geven of aan te passen.

1.1. Cultuur-in-brede-zin

We beginnen vanuit een brede omschrijving van cultuur. Je gebruikt je geheugen om vorm te geven aan de werkelijkheid. Je beschikt over een geheugenbibliotheek, en die gebruik je dag in, dag uit. In die bibliotheek ligt alles opgeslagen wat je weet: je kennis van gebeurtenissen, voorwerpen, taal, hoe je dingen doet. Alles wat je tegenkomt verbind je met je geheugenbibliotheek, omdat je er pas grip op krijgt als je wat je waarneemt kunt koppelen aan wat je al weet.

Herken je iets niet, dan kun je dus geen koppeling leggen met je bibliotheek en moet je extra moeite doen. Je gaat dan op zoek naar aanknopingspunten ('het lijkt op', 'het doet me denken aan', enzovoort). Een eenvoudig voorbeeld is een nieuwe smaak – van een exotische vrucht, bijvoorbeeld, of van groente die je nog niet eerder had geproefd. Het kan zelfs zo zijn dat je soms terugdeinst en afhaakt: hier kun je echt niets mee, je weet je geen raad met wat je waarneemt of wat je overkomt.

Neem als experiment een voorwerp mee van huis, waarvan je denkt dat jouw groep niet weet wat het is. Vraag aan je medestudenten om hardop te denken als ze het in handen hebben. Je hoort en ziet nu hoe cultuur werkt.

Probeer te achterhalen wanneer het de laatste keer was dat je geheugen je in de steek liet. Weet je nog wanneer je iets niet herkende? Of denk aan het moment dat je voor het eerst als leerkracht voor een stagegroep stond. Wat gebeurde er, hoe ben je met het onbekende omgegaan?

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Die wisselwerking tussen wat we tegenkomen in de werkelijkheid en onze geheugen-bibliotheek, dat is cultuur. Iedere keer breiden we de bibliotheek uit, vullen hem aan of verfijnen we wat we al weten. Het kan ook zijn dat we ontdekken dat een deel van de geheugenbibliotheek onvindbaar is geworden of zelfs verloren is gegaan.

“Culture is complex. It is everything – language, heritage, art, social relations, education, identity – and at the same time, it is annoyingly intangible. It is the essential glue that binds us, it enriches and informs our lives every day, it is something we make and something we participate in as a human right, and while its public value can be assessed it resists conventional measurement.”

Julianne Schultz, 'The fourth pillar', *The Griffith Review* 44

VOOR CULTUUR-IN-BREDE-ZIN ZIJN DRIE DINGEN NODIG:

1. Mensen met een geheugen

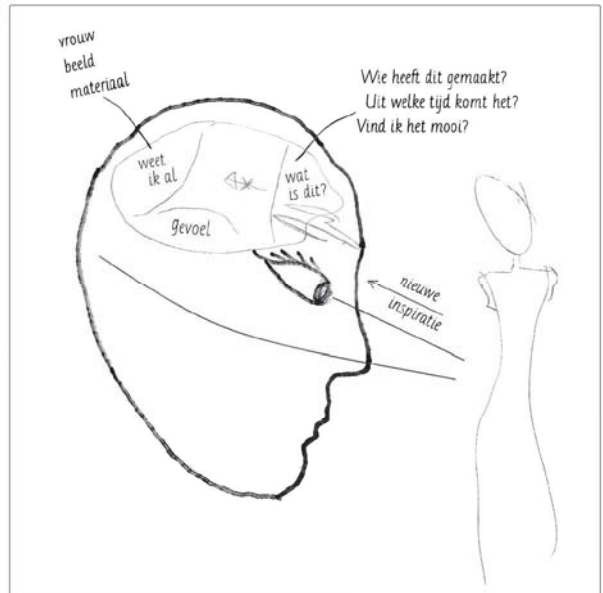
Dit geheugen, dat persoonlijk maar ook gemeenschappelijk is, kan op allerlei manieren zijn opgeslagen: in je eigen hoofd, in taal, in gebruiken, in regels en wetten, in rituelen, in verhalen en muziek, in boeken en films, op het internet. Maar ook in de manier waarop je dingen doet. Denk bijvoorbeeld aan je fiets- of zwemgeheugen: je lichaam 'weet' hoe het moet fietsen en zwemmen.

2. Een werkelijkheid

Deze wijkt altijd enigszins af van wat je al weet. We zouden de werkelijkheid dus kunnen omschrijven als: 'wat niet samenvalt met je geheugen' (omdat de werkelijkheid het geheugen altijd net een stapje voor is). Deze omschrijving van 'werkelijkheid' is waarschijnlijk niet vertrouwd – je hebt hem nog niet in je geheugen zitten. Neem dus rustig de tijd om hier eens goed over na te denken.

3. De vaardigheden

Die stellen je in staat je geheugen op het juiste moment op de juiste manier te gebruiken om de steeds veranderende werkelijkheid vorm en betekenis te geven. Stel je de volgende situatie voor: je komt met je auto of fiets op een kruispunt waar geen stoplichten zijn, of andere verkeerstekens. Verkeer dat van rechts komt, geef je in dat geval voorrang. Dat is een voorbeeld van *cultuur*: de verkeersregels zitten in je geheugen en je gebruikt ze in deze concrete situatie.

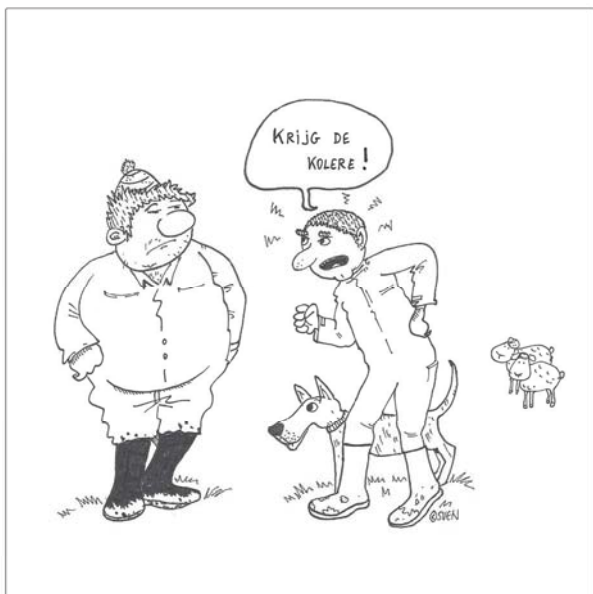
Schets van pabo-student Tiena Akkerman

CULTUUR IS GEEN EIGENSCHAP VAN DINGEN, MAAR VAN WAT MENSEN MET DIE DINGEN (KUNNEN) DOEN

Cultuur blijkt dus geen ding te zijn, maar iets wat mensen doen, een voortdurend proces. Maar is een gebouw, bijvoorbeeld een kerk (staat dat misschien in je lijstje?), dan geen

--	--	--	--	--	--

"Cultuur is complex. Het is alles – taal, erfgoed, kunst, sociale relaties, opvoeding, identiteit – en dit alles ook nog eens allemaal tegelijk. Het is hinderlijk ongrijpbaar. Het is de essentie van wat ons bindt, het verrijkt en bepaalt iedere dag onze levens, het is iets dat we maken en eraan deelnemen is een mensenrecht. En terwijl de waarde ervan voor de gemeenschap kan worden bepaald, laat het zich niet eenvoudig meten."

Het woord *cultuur* is afgeleid van het werkwoord *colere*. Dat betekent: bebouwen, bewerken, vereren, versieren, onderhouden. Deze betekenis vinden we nog terug in het woord 'agricultuur' (landbouw).

In het Spaans betekent *cultura* ook wel 'traditie': de manier waarop men gewend is dingen te doen. Toen men in Spanje onder druk van de economische crisis probeerde de *siesta* af te schaffen, kwamen mensen daartegen in opstand: de *siesta* hoorde bij de *cultura* en daar mag je niet aankomen.

cultuur? Eigenlijk niet. Het gaat namelijk niet om het gebouw, maar om wat je met het gebouw doet. Het gebouw is een kerk zolang mensen er een kerk in herkennen en het als een kerk gebruiken. Als in het gebouw een supermarkt, een architectenbureau, een boekhandel of een glazeniersbedrijf gevestigd wordt, zal het geleidelijk in een winkel, een kantoor of een bedrijfsruimte veranderen. De herinnering aan de kerk zal dan vervagen.

Cultuur biedt houvast omdat je geheugen je vertelt wat je waarneemt en hoe je kunt handelen, maar cultuur geeft ook ruimte en vrijheid. Je doet de dingen meestal zoals je gewend bent, of zoals je het geleerd hebt. Denk aan het klaarmaken van een gerecht: misschien heb je een recept, of weet je ongeveer hoe het gerecht meestal wordt klaargemaakt. Toch wil dat niet zeggen dat je daar niet van af kunt wijken. Je kunt het gerecht ook anders, op jouw manier klaarmaken. Bijvoorbeeld omdat je het niet pittig genoeg vindt, of te zoet, of omdat je op zoek bent naar iets nieuws. Zo ontstaan nieuwe gerechten en verandert de cultuur.

Bij de verkeersregels uit het voorbeeld werkt dat eigenlijk net zo. Hoewel je als individu de regels op je eigen manier kunt toepassen, kun je ze zelf niet veranderen. Een samenleving als geheel kan (via haar vertegenwoordigers in de politiek) wél beslissen dat een regel veranderd zou moeten worden, bijvoorbeeld omdat hij niet goed meer werkt. De maatschappelijke discussie over de snelheidslimiet op snelwegen en in de bebouwde kom is een goed voorbeeld van hoe cultuur werkt.

Wij omschrijven cultuur hier anders dan je misschien gewend bent. Bij cultuur denk je waarschijnlijk in eerste instantie aan zaken als kunst en literatuur, of aan tradities en gewoontes (wat stond er op je lijstje?), terwijl wij cultuur-in-brede-zin opvatten als het gebruiken van (je) geheugen om vorm en betekenis te geven aan een werkelijkheid die altijd verandert.

1.2. Basisvaardigheden

Het geheugen kan op vier manieren ingezet worden om de veranderende werkelijkheid vorm en betekenis te geven.

Met je geheugen kun je:

Waarnemen - Verbeelden - Conceptualiseren - Analyseren

VOORBEELD: EEN STEEN

1. Je herkent iets wat je ziet liggen als een steen (waarnemen).
2. Je stelt je voor wat je met de steen zou kunnen doen: hoe je van deze steen een bijl of een beeldje zou kunnen maken (verbeelden).
3. Het woord en het abstracte begrip 'steen' stellen je in staat over de steen te spreken, te schrijven en te denken (conceptualiseren).
4. Als je de structuur van de steen analyseert, ontdek je dat hij bestaat uit op elkaar geperste materialen, zoals klasten en kristallen (analyseren).

De beelden bij 'waarnemen' en 'verbeelden' zijn universeel, wat inhoudt dat iedereen, overal ter wereld ze kan begrijpen. Voor het woord 'steen' geldt dat niet. Woorden veronderstellen kennis van een taal, waarover alleen mensen beschikken die tot een bepaalde taalgemeenschap behoren. Dit geldt ook voor andere symbolen zoals gebaren, kleding, decoraties, voorwerpen (bijvoorbeeld vlaggen), die de leden van een groep met elkaar delen. Voor de scheikundige formule van de bestanddelen van zand ('analyse') geldt dat hij wel universeel is, maar dat alleen wie onderwijs heeft gehad in de formele taal waarin de analyse is opgeschreven de formules herkent en eventueel begrijpt.

NOG EEN VOORBEELD: EEN ONTMOETING

1. Als je iemand ontmoet, gaat je geheugen in een fractie van een seconde na of je deze persoon herkent. Je put uit een bibliotheek van herinneringen en je herkent die persoon als een mens, als iemand die je wel/niet

	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
	<chem>SiO2</chem>		<input type="text"/>

<input type="text"/>		<input type="text"/>
<input type="text"/>		<input type="text"/>

steen
sten
piere
pierra
piedra
stone
pedra
stein
steinn
kamiñ

<input type="text"/>				
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

De vuistbijl uit Hengelo

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------	----------------------